

Katarzyna Zagórska

PANDEMICZNE ANTIDOTUM – ZWIERZĘTA W TEKSTACH KULTURY I PRZEKAZACH MEDIALNYCH (NA PRZYKŁADZIE BADAŃ ANKIETOWYCH)

Od roku 2020 życie społeczne determinuje pandemia COVID-19, tak też sprofilowany pozostaje przekaz medialny. Zwraca na to uwagę Magdalena Hodalska:

Choroby zakaźne, niestety, są bardzo medialne: pełne dramatycznych historii, przerażających liczb i opisów, walki bohaterów, napięcia i sensacyjnych zwrotów akcji. To sprawia, że COVID-19, który zagraża obecnie mieszkańcom sześciu kontynentów, jest na pierwszych stronach gazet i na czołówkach serwisów na całym świecie. W ciągu miesiąca liczba publikacji dotyczących SARS-Cov-2 tylko w polskich mediach przekroczyła milion (Press-Service Monitoring Mediów 2020) [Hodalska, 2020, s. 349].

Stematyzowany przekaz medialny jest już poddawany naukowej refleksji. Opisywane są na przykład żarty pandemiczne [Hodalska, 2020a; Hodalska, 2020b], sposoby komunikacji religijnej [Pastwa, 2020], język [Kuligowska, 2020] czy zmiany zachodzące w mediach [Zagórska, 2020; Zagórska, 2021]. Równolegle z trwającą pandemią analizowane są jej obecne i przewidywane konsekwencje. Należy do nich troska o zdrowie, szczególnie najmłodszego pokolenia. Jak stwierdził w swoim stanowisku zespół ds. COVID-19 przy Prezesie PAN:

Grupą szczególnie wrażliwą na skutki choroby COVID-19 są dzieci i młodzież. Choć są oni mniej narażeni na ciężką fizyczną manifestację tej choroby wywołaną wirusem SARS-CoV-2, psychologiczne i edukacyjne skutki pandemii mogą być u nich bardzo poważne, a czasem będą trwać znacznie dłużej niż sama pandemia¹.

¹ Stanowisko 10. zespołu ds. COVID-19 przy Prezesie PAN: Konsekwencje pandemii COVID-19 dla zdrowia psychicznego i edukacji dzieci i młodzieży; https://informacje.pan.pl/index.php/informacje/materialy-dla-prasy/3233-stanowisko-10-zespołu-ds-covid-19-przy-prezesie-pan-konsekwencje-pandemii-covid-19-dla-zdrowia-psychicznego-i-edukacji-dzieci-i-młodzieży?fbclid=IwAR3sqlCn6IOHTC_D1E_6Vwpq0II_yJHG6WzPKm_aCku9O91WP7S3Vu7EweI [dostęp: 25.01.2021, dostęp: 25.06.2021].

Globalne doświadczenia potwierdzają, że nie wszyscy poradzi sobie nie tylko z chorobą, ale też z lękiem, zagrożeniem czy samotnością. Stopniowo wzrasta więc zainteresowanie tak sprofilowanymi badaniami, które zapewne będą obejmować troskę o życie, zdrowie fizyczne i psychiczne, zagadnienia terapeutyczne, a przede wszystkim relacje społeczne. Ogląd pragmalingwistyczny niniejszego opracowania łączy perspektywę medialną z kulturową. Doświadczenia związane z Covid-19 oraz wprowadzanymi ograniczeniami szczególnie dotknęły najmłodsze pokolenie, zatem jego wypowiedzi stały się motywacją oraz podstawą podjętych badań.

Antidotum na utrzymujący się i niepokojący stan rzeczy były różne działania, inicjatywy, np. #hotchallenge2, akcje społeczne, charytatywne, kulturalne. Media wspierały za pomocą oferty programowej, odbiorcy poszukiwali propozycji znanych, sprawdzonych, jak też nowych, inspirujących. By uniknąć opisu wielu pandemicznych doświadczeń, warto zawęzić badania do tematyki w tym czasie ważnej i potrzebnej, mianowicie przyrodniczej, a szczególnie animalnej. Należy ją skonfrontować z kulturowymi zainteresowaniami lub medialnymi wyborami młodego pokolenia.

W podręcznikach szkolnych, materiałach służących dydaktyce czy zabawie, niezależnie od formalnej edukacji oraz podczas jej trwania, pojawiają się „zwierzęcy przyjaciele”, jak w przeprowadzonej na potrzeby niniejszego opracowania ankiecie stwierdziła jedna ze studentek. Przekonać się o tym można dzięki badaniom empirycznym, dla których animalistyka pozostaje nowym, ale już istotnym obszarem naukowych dociekań, stanowiącym jednocześnie pandemiczne antidotum. Warto również przypomnieć „ważny czynnik mający wpływ na kształtowanie języka dzieci (...), chodzi (...) o wpływ środków masowego przekazu rozumianych bardzo szeroko, czyli takich jak literatura i czasopisma przeznaczone dla czytelników w tym właśnie wieku, radio, telewizja” [Zgółkowa, 1986, s. 27–28]. By połączyć wspomniane wątki dydaktyczne (kształcenie językowe i przyrodnicze) z pandemicznymi, można sprawdzić, jak wygląda obraz natury w mediach, co pamięta z dzieciństwa już dorosły odbiorca, do czego wraca w sytuacji kryzysowej. Przekaz przyrodniczy, w tym tematyka zwierzęca, stanowi przykład realizacji podstawowych funkcji mediów, czyli informacji, edukacji oraz rozrywki. Oprócz udanej ich kompilacji, można dostrzec inne funkcje, np. terapeutyczne, szczególnie w czasie pandemii. Co do narzędzi i tematyki, media drukowane publikują teksty i zdjęcia, a media elektroniczne dźwięki i obrazy. Niektórym odbiorcom intrygujący wyda się reportaż z puszczy, rodzimej czy położonej na końcu świata, dla innych z kolei relaksacyjne pozostanie medialne naśladowanie świata przyrody, imitacja szumu fal rzeki, jeziora, morza, odgłosy ptaków, obserwacja gniazda bocianów w Przygodzicach. Takie propozycje

medialne mogły okazać się wspierające, pomocne w czasie kwarantanny czy w związku z innymi ograniczeniami wprowadzanymi podczas pandemii, stając tytułowe antidotum.

Zwierzęta wokół nas. Konteksty kulturowe

W języku ukrywa się bogata tematyka animalistyczna. Stereotypowe pozostaje użycie nazw zwierząt nacechowanych negatywnie (osioł, małpa) czy pozytywnie (miś, kotka), często stosowane są zdrobnienia [Gatczyńska, 2008]. Maria Zarebina już ponad pół wieku temu wyróżniła aż osiem sposobów tworzenia imion i przydomków dzieci, m.in. od nazw zwierząt [Zarebina, 1954, s. 180–197]. Przykład pieszczotliwego zwrotu adresatywnego stanowi choćby tytuł sztuki teatralnej Gabrieli Zapolskiej *Żabusia* [Zapolska, 2001], tytułowe zdrobnienie dotyczy dorosłej bohaterki.

Do tekstów kultury ze zwierzęcymi bohaterami należą między innymi bajki Ezopa, La Fontaine’a [Przybyła, 2011], Ignacego Krasickiego. Jak twierdzi Anna Martuszevska, każda epoka ma swoje bastardium [Martuszevska, 1993, s. 14]. Obraz lekturowy, szkolny [Mik, Pokora, Skowera, 2016] tworzą tak różne teksty, adekwatne do kolejnych etapów kształcenia, jak *O psie, który jeździł koleją* Romana Pisarskiego, *Nasza szkap* Marii Konopnickiej czy *Folwark zwierzęcy* George’a Orwella. Literatura zawiera też przykłady utworów opisujących ten sam gatunek zwierząt, jednak w odmiennych kontekstach kulturowych, np. *Rozdziobią nas kruki, wrony* Stefana Żeromskiego oraz *The Raven* Edgara Allana Poe czy też *Koty* Charles’a Baudelaire’a i *Kot w pustym mieszkaniu* Wisławy Szymborskiej. Jeszcze inne odniesienia zawiera film *Pokot* Agnieszki Holland, zrealizowany na podstawie książki Olgi Tokarczuk *Prowadź swój pług przez kości umarłych*, ilustrujący dyskursy XXI wieku, a budzący emocje lekturowe [Wójcik-Dedek, 2012] jeszcze przed przyznaniem autorce nagrody Nobla za rok 2018.

Każde pokolenie kształtuje własne kulturowe doświadczenie percepcyjne. Dzieci mówią tak jak ich bliscy, rodzina, środowisko [Brzezińska, 2005, s. 7; Trysińska, 2015, s. 63], zgodnie z przysłowiem „Czym skorupka za młodu nasiąknie...”. Jego parafrazę stanowi tytuł opracowania Haliny Zgółkowej *Czym język za młodu nasiąknie* [Zgółkowa, 1986], poświęconego, jak wiele późniejszych badań autorki, językowi dzieci. W świetle niniejszych refleksji medialnych warto podkreślić, że już wówczas, ponad cztery dekady temu, dostrzegalny był wpływ przenoszenia „do rozmów dziecięcych wypowiedzi i konstrukcji zaczerpniętych przez dzieci z audycji radiowych czy telewizyjnych, z literatury przeznaczonej dla dzieci” [Zgółkowa, 1986, s. 20]. Zatem za jeszcze jedno ważne środowisko socja-

lizujące uznaje się media [Trysińska, 2015, s. 63; Graszewicz, Lewiński, 2010], które wpływają również na kreatywność językową [Zasada, 2015]. Obecnie, ze względu na ich szybki rozwój, zwiększa się tempo zmian technologicznych, ale rówieśników nadal interesują podobne lektury czy filmy, stanowiące teksty kultury.

Do znanych zwierzęcych bohaterów bajek należą psy Reksio czy Pluto, koty Filemon i Bonifacy, Krecik, Wilk i Zając, pszczołka Maja i Gucio. Do filmów o tego typu tematyce zaliczyć można takie tytuły, jak *Epoka lodowcowa* czy *Mój przyjaciel Hatchiko*, charakterystyczne dla kolejnych pokoleń różne seriale, np. *Czterej pancerni i pies* bądź *Komisarz Alex*. Zwierzęta w życiu społecznym są postrzegane jako członkowie rodziny (film *Marley i ja*), inspiracja artystyczna (utwór *Jestem małym pieseczkiem* w wykonaniu Piotra Machalicy) czy partner działań terapeutycznych (dogoterapia, hipoterapia). Takie tematy podejmuje też współczesna humanistyka, np. konia–terapeutę z filmu *Zaklinacz koni* przywołuje w swoim opracowaniu Anna Lusińska [Lusińska, 2020, s. 331–346].

Fenomen medialny stanowią uzyskujące wysoką oglądalność programy czy kanały przyrodnicze, realizowane przez telewizje całego świata (np. BBC, National Geographic), co potwierdzają takie produkcje, jak *Mikrokosmos* [1996]. Od lat zainteresowaniem cieszą się audycje edukacyjne, np. *Z kamerą wśród zwierząt* Hanny i Antoniego Gucwińskich, emitowane w latach 1971–2002. Do nowszych propozycji telewizyjnych należą programy Andrzeja Kruszewicza, jak *Prywatne życie zwierząt* [1 [https](#)], oraz radiowe *Gawędy o ptakach i innych zwierzętach* [2 [https](#)], łącznie z przygotowanymi na podstawie programów publikacjami [Kruszewicz, 2016; Kruszewicz, 2020]. Z propozycji TVP warto wymienić *Przyrodnika na tropie* [3 [https](#)], obecnego w ramówce 2021 roku. Do popularnych programów radiowych należy audycja Doroty Sumińskiej *Wierzę w zwierzę*, emitowana na antenie TOK FM [4 [https](#)], znana również młodym odbiorcom, co potwierdza przeprowadzona na potrzeby niniejszego opracowania ankieta.

Powyższy przegląd tytułów książek, filmów, programów zaledwie skrótowo oraz asocjacyjnie prezentuje bogatą tematykę animalną obecną w literaturze i mediach. Można go uznać za zarys przykładowego doświadczenia odbiorcy mediów. By nie został jednak potraktowany jako subiektywny, warto sprawdzić perspektywę percepcyjną konkretnej grupy odbiorców oraz uszczegółowić opis zwierząt w tekstach kultury i przekazach medialnych, stanowiących pandemiczne antidotum.

Zwierzęcy przyjaciele

Tematyka animalistyczna obecna w przekazie kulturowym oraz medialnym zostanie zaprezentowana na podstawie materiału ankietowego zebrane-

go w czasie dwóch akcji badawczych. Wzięli w nich udział studenci I roku filologii polskiej UAM w styczniu i lutym 2021 r. Pierwsza część badania (Ankieta I) poświęcona jest kontekstom animalnym (zwierzę, maskotka) i zachowaniom percepcyjnym respondentów głównie w dzieciństwie. Natomiast druga część (Ankieta II) dotyczy wyborów odbiorczych (teksty kultury, media) przed pandemią i w trakcie jej trwania. Omówienie szczegółów dotyczących danych frekwencyjnych, przy małej próbie, ma charakter raczej ilustracyjny, choć ciekawa i istotna w perspektywie różnych diagnoz społecznych wydaje się zawartość ankiety, mianowicie odpowiedzi respondentów w czasie zagrożenia COVID-19.

Ankieta I

Za pośrednictwem MS Teams 27 osób, w tym jeden respondent z Chin, odpowiedziało na kilkanaście pytań. W opisie ankiety zachowano oryginalne odpowiedzi w 1. os. liczby pojedynczej, l. os. liczby mnogiej, zdrobnienia, zgrubienia oraz formy imion i nazwisk autorów, w nawiasie podano częstość użycia (wartości liczbowe odpowiadają udzielonym odpowiedziom). Materiał zostanie przedstawiony za pomocą metody opisowej i jakościowej, z częściowym zastosowaniem metody ilościowej

1a. Zwierzęta w dzieciństwie (proszę podać imię, nazwę). Jakie jest Pani/Pana ulubione zwierzę z dzieciństwa (własne, posiadane w rodzinie, zaprzyjaźnione; inne)?

Do ulubionych w dzieciństwie zwierząt studenci zaliczyli takie, jak: pies (16, w tym: „mój pies Roki”, „pies jamnik”), kot (14, kot: 12, kocur: 1, kotek: 1), słoń (5), chomik (2), panda (2), żółw (2), rybka (3, rybka: 2, rybki: 1); pojedyncze przykłady: byk, dżdżownice, jeż, kangur, koala, konie, koszatniczka, królik, lew, nosorożec, niedźwiedź, papugi, pingwiny, surykatka, rekin, tygrys, wilk, żyrafa. Wśród odpowiedzi znajdowały się też wyjaśnienia: brak zwierząt w rodzinie (4), „byłam bardzo zafascynowana gdańskim ZOO” (1), „Niestety nigdy nie miałam żadnego zwierzątka, ale uwielbiałam pieska i kotka Babci!” (1).

1b. Jaka jest Pani/Pana ulubiona maskotka – zwierzę z dzieciństwa?

Wymieniono zwierzęce maskotki: pluszowy miś (6), miś polarny (1), pies 5 (w tym pluszowy pies: 1, piesek: 2, wielki pies–poduszka: 1), pluszowy żółw (2), owca (3, w tym owieczka: 2), owca: 1), kotek (2), lew (2), króliczek (2, w tym „różowy królik, którego dostałam na urodziny”), żyrafa (2), lemur, pluszowa rybka, zając; osioł Kłapouchy (jedyna postać literacka). Podkreślono takie cechy, jak: faktura (pluszowy), kolor (biały, różowy, brązowy) oraz imię (Misia). Używano

zdrobnień (piesek, miś, owieczka), np. „Pluszowy miś o czerwonym nosie i kremowym futerku o jakże odkrywczym imieniu Misia”.

1c. Jaki jest Pani/Pana ulubiony tekst (proza, poezja) z bohaterami zwierzęcymi? Proszę podać tytuł, tytuły utworów, autora, autorów.

Obszerne zestawienie ulubionych tekstów z bohaterami zwierzęcymi obejmuje takie odpowiedzi, jak:

Kaczka Dziwaczka (8) Juliana Tuwima (3 odpowiedzi bez wskazania autora); *Ptaszki w klatce* Ignacego Krasickiego (3), *Kwoka* Jana Brzechwy (3), *Ptasie radio* (2), *Dżońcio*, *Słoń Trąbalski* (1); A. A. Milne, *Kubuś Puchatek* (2), Hans Christian Andersen, *Brzydkie kaczątko* (2); książki z serii *Zaopiekuj się mną* Holly Webb (2); Charles Perrault, *Kot w butach* (1); bracia Grimm, Jan Brzechwa, Andersen; *Trzy świnki*; Ewa Chotomska *Pamiętnik Felka Parerasa*; Jan Brzechwa *Żaba*; Jan Brzechwa; wiersze Brzechwy o zwierzętach *Miś*, *Dzik*, *Serce na sznurku*, Małgorzata Domagalik (powieść); Sławomir Grabowski, *Przygody kota Filemona*; Chory kotek Stanisław Jachowicz; *Kruk i lis* Ignacego Krasickiego; *Wio, Leokadio!* Joanny Kulmowej, *Kruk i lis* Ignacy Krasicki, *Kot w pustym mieszkaniu* Wisława Szymborska; *Pica pica L.* Zbigniewa Herberta; Franklin, *Opowieści z Narnii*, *Mustang z dzikiej doliny*, *Mój brat niedźwiedź*, *Rogaś z Doliny Rostoki*, *Złotowłosa i trzy misie*; komiksy *Kaczor Donald*, Disney; *Folwark zwierzęcy* (dla starszych odbiorców) George’a Orwella.

Interesujące okazały się studenckie rozwinięcia, dopowiedzenia, wyjaśnienia, np. „Z czasów dzieciństwa z uśmiechem na twarzy wspominam wiersz pt. *Dżońcio* Juliana Tuwima, czy też *Ptasie radio* tego samego autora. Niezwykle wartościowym utworem jest również *Folwark zwierzęcy* (dla starszych odbiorców) Orwella, którego zwierzęta są tylko swoistym symbolem, aby ukazać pewne brutalne mechanizmy”. Zestawienie jest bogate i różnicowane, od dziecięcych przekazów po teksty poetyckie noblistki, Wisławy Szymborskiej, czy prozatorskie, np. George’a Orwella.

„Świat przedstawiony w literaturze dla dzieci jest niezmiernie bogaty i obfituje w nie mniej bogate nazewnictwo” [Bułczyńska, 1988, s. 148]. Zwierzęcy bohaterowie noszą oryginalne imiona, które przywołują respondenci, często posługując się zdrobnięniami. Imiona własne zwierząt to na przykład „Burek (...), Reks (...) z różnym zabarwieniem emocjonalnym” [Bułczyńska, 1988, s. 148]. Rodzime, tak jak *Kaczka Dziwaczka*, czy tłumaczone, tak jak *Kubuś Puchatek*, tworzą repertuar tekstów ulubionych od dzieciństwa. Od dawna kreatywnością językową wykazywali się nie tylko pisarze, lecz także dziennikarze i redaktorzy. Takie imiona, jak: Bajbajek, Gapiszon, Misiolaj czy Chmuromisiek zostały stworzone specjalnie dla pisma „Miś” [Bułczyńska, 1988, s. 149].

1d. Jaki jest Pani/Pana ulubiony bohater zwierzęcy tekstów z dzieciństwa?

Ulubionego bohatera zwierzęcego z dzieciństwa najczęściej łączono z ulubionym tekstem, odpowiedzi były podobne. Wskazano zatem wiersze, np. Julian

Tuwim, *Ptasie radio*; Jan Brzechwa, *Kaczka Dziwaczka*; Stanisław Jachowicz, *Chory kotek*. Bohaterów charakteryzowano, zgodnie z sugestią, zwracając uwagę między innymi na ich sposób komunikowania:

Franklin był wrażliwy, posiadał dziecięcą ciekawość i naiwność. Często marzył. Mówił ludzkim głosem; Rogaś z Doliny Roztoki – nie wypowiadał się, to opowiadanie realistyczne; Król Lew, Simba, miły, odpowiedzialny, odważny itd.; Franklin (komunikował się tak, jak człowiek, mówił), żółw Franklin był przyjacielski, lojalny, wesoły, nieszczerze odważny. Potrafił mówić, tak jak wszystkie zwierzęta w jego świecie; Clifford (mową komunikował się tylko z innymi zwierzętami); Kaczor Donald – zabawny, przyjacielski, mówił i „kwakał” w zabawny sposób; Prosiaczek z Kubusia Puchatka A. A. Milne jest słodką, sympatyczną postacią, mówi cichym i niepewnym głosem, często się jęka; Kubuś Puchatek, bardzo miły, otwarty, pomocny, troskliwy, niewinny. Tak, był bohaterem posługującym się mową ludzką; Kubuś Puchatek mówił; Tygrysek z Kubusia Puchatka był żywiołowy, głośny, radosny. Jego cechą charakterystyczną była energiczność wypowiedzi, ogólnie był to bohater pełen energii; Kłapouchy – smutny, spokojny, bezkonfliktowy. Kłapouchy z bajki *Kubuś Puchatek*.

Zdarzały się też głosy krytyczne, np.:

Nie miałam ulubionego bohatera zwierzęcego, najbardziej lubiłam Kubusia Puchatka, a bajek z mówiącymi zwierzętami nie cierpiałam; Kot z *Alicji w krainie czarów* mówił ludzkim głosem; Krecik – ciekawy świata, wydaje odgłosy, nieprzypominające mowy; Krecik – zaradny, uroczy; małutki, miał śmieszne pomysły, sympatyczny, raczej używał wyrazów dźwiękonaśladowczych; Brzydkie Kaczusko, spokojny, było mi go szkoda, cieszyłam się, gdy został łabędziem, prawdopodobnie używał tylko wyrazów dźwiękonaśladowczych; pies – komunikował się mową ludzką; kot – indywidualista, obserwator, ale potrafiący pomóc innym w potrzebie. Komunikował się za pomocą wyrazów dźwiękonaśladowczych; Koń Leokadia zabawna, pomysłowa, wypowiadała się, mówiła, śpiewała piosenki; Kot z utworu *Chory kotek* Stanisława Jachowicza. Jego cechy: rozchorowany, łakomy. Mówił ludzkim językiem i używał zdrobnień; Mustang z dzikiej doliny, silny, wolny, niezależny. Pełnił rolę narratora, odzywał się jednak rzadko. Czasem wypowiedzi są rozbudowane: Pies Dżońcio – w wierszu *Dżońcio* Juliana Tuwima, bajki: *Clifford* – pies Clifford, pies Marta – w bajce *Marta Mówi*, miś – w *Misiu Uszatku*. Bajkowi bohaterowie byli pomocni i empatyczni, uśmiechnięci, energiczni. Tytułowy Dżońcio natomiast był przymiłny i wesoły. Bajkowi bohaterowi mówili „ludzkim głosem”, Dżońcio – tylko słuchał i „śmiał się”.

Jak widać na przykładzie odpowiedzi respondentów, nawiązujących do doświadczeń lekturowych z dzieciństwa, często występują w nich nazwy własne, „nazwy postaci literackich (zarówno nazwy osobowe, jak i nazwy zjawisk i zwierząt, jako że świat literatury dziecięcej jest silnie zantropomorfizowany i częściej występują tu zwierzęta niż ludzie)” [Bulczyńska, 1988, s. 148]. Autorefleksja studentów polonistyki wpłynęła na wyjaśnienia dotyczące charakterystyki zwierząt oraz opisu komunikowania się zwierzęcych bohaterów.

Przekaz literacki skierowany do najmłodszego odbiorcy dominował do XX w., kiedy wraz z rozwojem radia uzupełnił go przekaz audialny, a następnie, wraz z pojawieniem się telewizji, audialno-wizualny. W związku z rozwojem mediów elektronicznych, w ramówce pojawiły się programy dla najmłodszych, ponieważ „[d]ziecko w tym wieku jest bardzo wdzięcznym odbiorcą i słuchaczem czytanych tekstów, oglądanych filmów czy audycji telewizyjnych” [Zgółkowska 1986, s. 28].

Kolejne pytania ankiety dotyczyły sprofilowanej tematycznie oferty medialnej.

1e. Jakie są Pani/Pana ulubione, znane przyrodnicze przekazy medialne (programy telewizyjne, radiowe, czasopisma)-? Czy wśród nich były propozycje tematyczne dla dzieci?

Za znane z dzieciństwa przekazy medialne o tematyce przyrodniczej uznano programy telewizyjne, szczególnie filmy dokumentalne o zwierzętach (Discovery, Animal Planet), Natura w Jedyńce. Pojawiły się też wypowiedzi:

Wszystkie filmy z Krystyną Czubówną (National Geographic, Discovery Channel); Oglądałam dużo programów z Krystyną Czubówną; *Najdziwniejsze zwierzęta świata*; *Błękitna planeta*; *Tajemnice świata przyrody*; Discovery Channel – seria *Dzikię zwierzęta*; z programów typowo przyrodniczych z całego serca uwielbiam *Tańcząc z ptakami*; program Steve’ego Irwina *Łowca krokodyli* – uczący szacunku do zwierząt.

Najczęściej nie wskazywano propozycji skierowanych bezpośrednio do dzieci, programy czy filmy traktowano jako uniwersalny przekaz:

Nie były typowo dla dzieci, dlatego cała rodzina mogła je wspólnie oglądać z wielką przyjemnością; Kiedy byłam dzieckiem, bardzo lubiłam oglądać Animal Planet; Program telewizyjny: *Domisie*. Nie interesowałam się nimi bardzo głęboko. Starczyła mi audycja D. Sumińskiej w radiu TOK FM.

Rzadko wymieniono tytuły czasopism, np. „Świerszyk”, „Miś” oraz „Animal Planet”²:

Koleżanka pokazywała mi czasopismo „Animal Planet”, które okazało się całkiem interesujące. Chyba zawierało strony przyrodniczo-edukacyjne odpowiednie dla dzieci; Do młodszych odbiorców skierowane były takie wydawnictwa, jak „Kumpel” czy „Tropami Przyrody”, a także książki z serii „Ciekawe Dłaczego”; „Wędrówki z dinozaurami”, serial oraz gazetka „Co i jak?”.

² „Animal Planet” jako pismo dla dzieci: <https://www.press.pl/tresc/27300,animal-planet-takze-jako-pismo-dla-dzieci> [publ.: 25.01.2012; dostęp: 30.06.2021].

W odpowiedziach powtarzają się ulubieni bohaterowie i znane z dzieciństwa przekazy medialne o tematyce przyrodniczej. Uznano za nie programy telewizyjne, szczególnie filmy dokumentalne o zwierzętach: *Animal Planet* (5), *Natura w Jedynce* (4), *Discovery Channel* (3), *National Geographic* (2). Wymieniano filmy z Krystyną Czubówną, niezależnie od tytułu, ale z konkretnym, rozpoznawalnym głosem lektorskim.

Tylko pojedyncze odpowiedzi nie potwierdziły zainteresowań taką tematyką:

Nie oglądałam programów przyrodniczych. Nie pamiętam nic podobnego.

Inne natomiast odnosiły się do większego zaangażowania dzięki wsparciu akcji społecznych, np. Przekaz #procentnaprzyrodę. Pojawiły się też dowcipne refleksje:

Na platformie telewizyjnej *Discovery* oglądałam dość często podwodne życie (...). Myślę, że mogłoby wzbudzić zainteresowanie wśród dzieci (widok prawdziwego rekina w zestawieniu z popularną piosenką dziecięcą *Baby shark*) – moje indywidualne skojarzenie.

1f. Jakie w wymienionych tekstach i przekazach medialnych znajdują się trudności językowe?

Na pytanie, czy wymienione teksty i przekazy medialne zawierały trudności językowe, odpowiedzi były skrótowe, np.: raczej nie (3), nie (5), nie pamiętam (2), tak, np. dykcyjne (przy nazwach własnych, specjalistycznej terminologii); tak, artykulacyjne oraz dykcyjne. Liczne są rozbudowane wyjaśnienia:

Wydaje mi się, że tak. Były rebusy, zagadki, krzyżówki, piosenki; Z pewnością dykcyjne, chcąc dorównać dykcji Krystyny Czubówny; Zawierały specjalistyczne słownictwo; Zazwyczaj jeśli chodziło o fachowe nazwy, np. rodzaje gatunków itp., stwarzały trudności, ponieważ były nowo poznanymi wyrazami; Nie przypominam sobie, aby we wspomnianych wyżej przekazach występowały trudności językowe. Były dostosowane do młodego wieku dzieci i nawet jeśli pojawiały się skomplikowane wyrażenia, to były w przystępny sposób wyjaśniane; W serialu „Co i jak?” najpierw podawano nazwę zwierzęcia po angielsku, a potem tłumaczono, jak wypowiadać je po polsku.

1g. Proszę podać tytuł filmu fabularnego lub serialu dla dzieci i młodzieży z bohaterem zwierzęcym, o tematyce przyrodniczej.

Wśród tematycznych filmów fabularnych czy seriali dla dzieci i młodzieży znalazł się bogaty repertuar, np.:

Król Lew (6), *Tarzan* (3), *Epoka lodowcowa* (3), *Mój brat niedźwiedź* (2), *Uwolnić orkę* (2), *Gdzie jest Nemo* (2, zawiera sporo wątków ekologicznych), a także *Clifford*, *Dinozaur*, *Film o pszczołach*, *Franklin*, *Madagaskar*, *Marsz pingwinów*, *Nasza planeta*, *Sekretne życie zwierzątek domowych*, *Wędrówki z dinozaurami*, *Zwierzogród*, *Świnka Peppa* (nie jest przyrodniczy *per se*, ale pojawiały się odcinki o takiej tematyce), *Krecik*, *Reksio*, *Vaiana*. *Skarb*

oceanu, Calineczka, Baranek Shaun, , Dawno temu w trawie, Happy feet: tupot małych stóp; Fifi Niezapominajka, Strażnicy Sowiego Królestwa, Pod Taflą Oceanu, serial „Nasza planeta”, serial „Rekin”, „Okja” w reż. Bongo Joon-hoczy Our planet na platformie Netflix.

Ankieta II. Kontynuacja badań: kontekst pandemiczny

Dodatkowe, pogłębiające badania przeprowadzono w celu uzupełnienia odpowiedzi bazujących na kompetencjach kulturowych oraz medialnych studentów, ale dotyczących w większości ich zainteresowań z dzieciństwa. W ankiecie, na którą na przełomie stycznia i lutego 2021 r. odpowiedziało 18 respondentów, kontynuowano pytania na temat zainteresowania przekazami medialnymi oraz kulturowymi w kontekście pandemicznym.

2a. Czy interesuje Panią/Pana przekaz kulturalny na tematy przyrodnicze?

Studenckie odpowiedzi stanowią trzy grupy. Większość biorących udział w badaniu ankietowym przyznała się do pasji przyrodniczych, pozostali ich nie dzielą, a dwie osoby nie odpowiedziały jednoznacznie, ale wykazały zainteresowanie filmem czy innymi formami przekazu. Ponad połowa respondentów (11) potwierdziła takie zainteresowanie. Często nie ograniczano się do odpowiedzi „tak/nie”, ale uzupełniano je komentarzem, np.:

Wiedza o otaczającym nas świecie jest ważna, lubię dowiadywać się więcej o naturze; Książki, artykuły, bo natura to część naszego świata i nas samych; Chciałabym przeczytać pewne książki o tematyce przyrodniczej (...), na bieżąco staram się szukać informacji na ten temat; Interesują mnie przekazy dotyczące aktualnej jakości powietrza, ekologii itp. Dodatkowo lubię oglądać programy o safari.

Filmy przyrodnicze, dzięki nim można dowiedzieć się wielu ciekawych informacji i są relaksujące; Interesuje mnie przekaz kulturalny na tematy związane z ekologią i ochroną środowiska.

Oglądam czasem filmy przyrodnicze lub popularnonaukowe o przyrodzie, staram się na bieżąco czytać informacje o ekologii, jak i o rozwiązaniach ekologicznych, które można stosować w codziennym życiu.

Przykłady: *Planeta doskonała* – BBC, *Nasza Planeta* – Netflix, *Ty kontra dzicz* – Netflix (wersja interaktywna, w której widz może kontrolować przebieg akcji). Lubię programy popularnonaukowe w telewizji, jak również ciekawostki na portalach internetowych; Lubię oglądać filmy przyrodnicze (z opowiadającą Krystyną Czubówną oczywiście) o egzotycznych i dzikich zwierzętach. Są dla mnie jedyną okazją na zobaczenie tych wspaniałych zwierząt.

Pięciu respondentów odpowiedziało negatywnie, np.:

Nie interesuje mnie raczej świat przyrody na tyle, by w wolnym czasie oglądać lub czytać materiały z nim związane; Nie interesuję się w dużej mierze życiem zwierząt, ale bardzo dotyka mnie ich cierpienie.

Tłumaczono powody czy konteksty negatywnej odpowiedzi, np.:

Chciałabym przeczytać pewne książki o tematyce przyrodniczej, ale niestety nie mam czasu, dlatego w dalszej części ankiety napisałam, że przed pandemią, nie miałam kontaktu z taką kulturą, bo faktycznie zawsze są inne rzeczy do przeczytania, czy obejrzenia – podręczniki, lektury...

Największym zainteresowaniem cieszyły się formy filmowe (kinowe, telewizyjne, 11 wskazań), a mniejszym – literackie (8) oraz inne (1). Studenci mogli wybierać więcej niż 1 z podanych możliwości (literatura, film, teatr, inne).

2b. Czy interesuje Panią/Pana przekaz medialny na tematy przyrodnicze? Czy ogląda Pani/Pan filmy przyrodnicze?

Do tak sprofilowanych wyborów medialnych przyznało się, podobnie jak w poprzednim pytaniu, 11 na 18 respondentów, pięciu udzieliło negatywnej odpowiedzi, a dwóch nie wybrało odpowiedzi „tak/nie”. Wśród ulubionych tematów znajdują się zwierzęta (8), zwierzęta i rośliny (3) oraz inne (1). Studenci uwzględnili w swoich odpowiedziach również nowe sposoby komunikacji (np. Youtube, Netflix).

Komentarze: filmowe – YouTube, media społecznościowe – artykuły; muzyczne (wiele utworów jest inspirowanych przyrodą, np. *Weltawa*); Czasami dołączę się do kogoś, kto ogląda program na kanale National Geographic Channel. Ostatnio popularne są przyrodnicze filmy dokumentalne na platformie Netflix albo książki o takiej tematyce, są one bardzo ciekawe, pomagają lepiej zrozumieć naturę i docierają do całkiem szerokiego grona odbiorców; Ostatnio oczarowało mnie dzieło Krzysztofa Zalewskiego i Smolika <https://www.youtube.com/watch?v=1eWhUKc3WoM>; Ponieważ to bardzo ważne, aby coś wiedzieć o przyrodzie i ochronie środowiska (...). Myślę, że warto znać naszą planetę przynajmniej na podstawowym poziomie, jest wiele ciekawych gatunków roślin i zwierząt, którymi można się zachwycić; W dzisiejszych czasach jest wiele organizacji wspierających zwierzęta, których działania warto śledzić.

Niektóre komentarze szczególnie potwierdzają pozytywne nastawienie respondenta i wybór adekwatnej odpowiedzi:

Oglądam programy o safari, bardzo mnie fascynują dzikie zwierzęta; Jestem ogromnie zafascynowana rekinami, także staram się wybierać programy z nimi związane; Głównie są to filmy z narracją pani Krystyny Czubówny (w telewizji), ale także filmy typu *Błękitna planeta*, *Królestwo*, *Marsz pingwinów*.

Oprócz negatywnych odpowiedzi (5), pojawiają się również wyjaśniające je uwagi, np.:

Nie, dla mnie są one stratą czasu, nie trafiłam nigdy na taki, który by mnie zaniepokoił.

Kiedy byłam młodsza, częściej oglądałam takie programy/filmy i bardziej interesowała mnie owa tematyka. Obecnie sięgam po filmy przyrodnicze bardzo rzadko; Nie jestem fanką tego typu filmów.

Komentarze do odpowiedzi negatywnych bywają zwięzłe, np.: „Nie interesuje mnie taka tematyka” bądź zaskakujące: „Jako dziecko lubiłam koty i możliwe, że w przyszłości pozwolę sobie na zwierzątko, ale mimo to przekazy medialne o tematyce przyrodniczej nie należą do moich ulubionych”.

Często uzasadnienia respondentów dotyczą zarówno pozytywnych, jak też negatywnych odpowiedzi:

Uważam, że dotyczy to mnie i przyszłych pokoleń, a więc należy dbać o swoje środowisko. Wymieranie zwierząt zawsze było dla mnie bardzo smutne i chciałabym dołożyć swoją cegiełkę do zapobiegania temu, jednak najpierw trzeba trochę się dowiedzieć na ten temat; Staram się znać podstawowe informacje dzięki programom takim jak *DeFacto*, *Galileo*, *Emce kwadrat*.

Nazwy programów się powtarzają, a wyjaśnienia różnią:

Raczej tak, choć nie jest to coś, na czym się skupiam; Interesuje mnie przekaz na tematy związane z ekologią i ochroną środowiska; Interesuje mnie aspekt przekazywania wiedzy przyrodniczej przez media. *DeFacto*, *Galileo*.

Inne przykłady często nawiązują do szerszego kontekstu, nie skupiają się jedynie na przyrodniczym przekazie medialnym.

Formy – najczęściej filmowe; Artykuły i filmy – YouTube; Oglądam często relacje osób w aplikacji Instagram lub Tiktok, które zajmują się zwierzętami w różnych ośrodkach; Spoty społeczne, filmy dokumentalne; *brittnyandzion*, *robertirwinphotography*, *deanschneider*. *official*; Artykuły, filmiki i filmy związane z roślinami i żywnością, różne dokumenty przyrodnicze; Zwykle czytam w Internecie, kiedy pojawia się informacja, np. o stanie powietrza w kraju, ekologii, rokowaniach; Newsy ze stron internetowych, np. TVN24; Strony internetowe: TVN 24, National Geographic; *Duchowe życie zwierząt* Petera Wohllebena; Wolę krótkie formy filmowe niż telewizyjne; Nie zdarza się to zbyt często, jednak jeśli już się wydarzy, to wolę oglądać filmy na temat zwierząt; *Nasza planeta* (Netflix); *Nasza planeta*, *Ziemia nocą*, *Absurdalna planeta*; Trudno mi podać przykład jednego konkretnego programu, ponieważ nie zwracam uwagi na tytuły, oglądam je z reguły na National Geographic; *Wędrówki z dinozaurami*, filmy na Animal Planet; program *Galileo*, sporadycznie filmy na Animal Planet; *Tańcząc z ptakami* Stephena Frya, *Nasza planeta*.

2c. Czy ogląda Pani/Pan filmy fabularne i serie z bohaterami zwierzęcymi?

Do oglądania filmów fabularnych i seriali z bohaterami zwierzęcymi przyznało się 10 osób (tak: 10, nie: 6, brak odpowiedzi: 2), opisując je w następujący sposób:

Są zabawne i pomagają się zrelaksować, wykorzystują elementy popkultury; Są odprężające, często zabawne; Myślę, że takie produkcje uczą wrażliwości na otaczającą nas przyrodę i są bardzo potrzebne; Są cakiwe i bardzo proste (w końcu to filmy dla młodszych), ale zdecydowanie przyjemnie się je ogląda, są piękne i wzruszające; Zwykle są to animacje kina rodzijnego; Uważam, że tego typu filmy są bardzo interesujące i wciągające. Twierdzą, że część z nich jest znacznie dojrzalsza niż mnóstwo filmów „dla dorosłych”, często niosą za sobą piękny morał i uczą różnych wartości. Są też świetną formą zrelaksowania się; Lubię i często oglądam, czasem wybieram, a czasem trafiam przez przypadek, zagraniczne; Jestem ogólnie wielką fanką filmów dla dzieci (nie wyrosłam z tego). Ostatni film, na jakim byłam w kinie o tematyce zwierzęcej, to *Był sobie pies 2*.

Przykłady odpowiedzi pozytywnych:

Lubię, oglądam często, wybieram zagraniczne. Lubiłam oglądać je szczególnie, gdy byłam młodsza. Dla młodszeo widza według mnie są fantastyczne. *Pajęczyna Charlotty*, *Hotel dla psów*, *Happy feet*; Oglądam dość rzadko, jednak lubię to robić, są to produkcje zagraniczne.

Przykłady wypowiedzi negatywnych:

Nie lubię, nie wybieram, jeśli zdarza się oglądać, wynika to z przypadku; Wybierając repertuar, zwykle nie zwracam uwagi na filmy przyrodnicze.

Często pojawiają się usprawiedliwienia typu:

Rzadko oglądam takie filmy czy seriale, nawet jeśli to przez przypadek, w dodatku tylko zagraniczne. Oglądam takie filmy tylko z młodszym bratem, dla rozrywki, aby oderwać się od rzeczywistości; Takie filmy oglądam głównie z młodszą siostrą, są to zazwyczaj bajki, np. *Król lew*, *Bella i Sebastian*, *Mustang z Dzikiej Doliny*.

Podawane przykłady się powtarzają, świadczą o pokoleniowym doświadczeniu studentów:

Zwierzogród, *Babe – świnka z klasą*, *Mój brat niedźwiedź*, *Aryskotraci*, *BoJackHorseman*, *Mój przyjaciel Haiko*, *Madagaskar*, *Benji*, *Epoka lodowcowa*, *Garfield*, *Family Guy*, *Bojack Horseman*; „Komisarz Alex” jest to polski serial; *Zwierzogród*, *BojackHorseman*, *Happy Feet*, *Rio*, *Film o pszczołach*. *Gdzie jest Nemo*, *Piorun*, *Epoka lodowcowa*, *Sing*, *Sekretne życie zwierzaków domowych*, *Mój brat niedźwiedź*, *Lessie*, *Bella i Sebastian*; *Dżungla*, *Uciekające kurczaki*, *Król lew*, *Gwiezdny zaprzęg*; *Sekretne życie zwierzaków domowych*, *Ratatuj*.

W odpowiedziach rzadko pojawiają się przykłady filmów przyrodniczych, znajdują się natomiast tytuły produkcji animowanych, rodzinnych, emitowanych w uniwersalnym czasie oglądalności, stanowiąc tym samym stały element wieczornych pasm telewizyjnych. Tak też były i są już postrzegane przez młodych

widzów, obecnie studentów. Zainteresowaniem cieszą się podobne programy czy tytuły, czyniąc tym samym omawiany repertuar dosyć bogatym. Podobne wyniki otrzymały Anna Granat i Magdalena Jędrejek, badające recepcję programów radiowych oraz telewizyjnych wśród przedszkolaków. Filmy przyrodnicze czy programy o zwierzętach miały małą reprezentację, w odpowiedziach pojawiły się tytuły bajek, np. *Świnka Peppa* czy *Pszczółka Maja* [Granat, Jędrejek, 2015, s. 148].

2d. Czy pandemia zmieniła Pani/Pana zainteresowania na rzecz przyrody, zwierząt? Czy pandemia zmieniła Pani/Pana zachowania związane z przyrodą?

Z odpowiedzi na pytania o sytuację pandemiczną wynika, że zasadniczo doświadczenia 2020 r. nie zmieniły zainteresowań respondentów dotyczących przyrody i zwierząt (tak: 4, nie: 13, brak odpowiedzi: 1), natomiast zmieniły zachowania związane z przyrodą (tak: 11, nie: 5, brak odpowiedzi: 2). Wiele osób podkreślało znaczenie spacerów, np.:

Więcej czasu poświęcam na spacer; Na pewno zaczęłam więcej spacerować po lesie i zauważyłam, że zwracam większą uwagę na różne rzeczy, choćby widok wiewiórki sprawia, że cieszę się jak dziecko.

2e. Czy oglądała Pani/oglądał Pan przed pandemią przekazy medialne o tematyce przyrodniczej? Czy zaczęła Pani/zaczął Pan oglądać przekazy medialne o tematyce przyrodniczej w czasie pandemii? Czy interesowała się Pani/interesował się Pan przed pandemią przekazami kulturalnymi o tematyce przyrodniczej? Czy zainteresowała się Pani/zainteresował się Pan w czasie pandemii przekazami kulturalnymi o tematyce przyrodniczej?

Kolejne pytania dotyczyły zachowań przed pandemią i obecnych. Oglądanie przekazów medialnych o tematyce przyrodniczej deklarowało 6 na 18 osób, wskazując np. przyrodnicze programy National Geographic czy udzielając bardziej szczegółowych wyjaśnień:

Najczęściej do tematyki związanej z przyrodą, roślinami i zwierzętami mam do czynienia poprzez internet i aplikację instagram, jednak trudno mi wymienić konkretne nazwy; Głównie czytałam aktualne artykuły, jeśli pojawiło się coś nowego – np. w TVN24; Czytałam ciekawostki na portalach informacyjnych, a także oglądałam programy popularnonaukowe w telewizji, wiadomości czy audycje, ale raczej przypadkowo.

Aż 12 respondentów przyznało, że przed pandemią nie było zainteresowanych medialną ofertą przyrodniczą. W czasie pandemii tak sprofilowane przekazy medialne zaczęło oglądać 4 studentów, 13 odpowiedziało negatywnie, a 1 osoba nie udzieliła konkretnej odpowiedzi. Studenci tłumaczyli raczej ogólnie swoje zainteresowania i wybory, np. „Zaczęłam słuchać podcastów” czy wybierane

propozycje, np. „Wspomniane już wcześniej profile na Tiktoku oraz Instagramie, głównie tematyka egzotycznych zwierząt”.

Do znajomości przekazów kulturalnych o tematyce przyrodniczej – przed pandemią – przyznało się 7 respondentów, 11 odpowiedziało negatywnie. Studenci pisali wprost: „Nie, nigdy nie byłam zainteresowana takimi przekazami”, „Niestety nie, nawet nie myślałam o tym” albo odwrotnie: „Od wielu lat śledzę różnego rodzaju akcje społeczne Greenpeace”. Czasem podawano konkretne akcje czy formy aktywności, np. Młodzieżowy Strajk Klimatyczny (w Poznaniu).

Na pytanie, czy respondent zainteresował się w czasie pandemii przekazami kulturalnymi o tematyce przyrodniczej, rzadko nie odpowiadano (1), a wśród udzielonych odpowiedzi dominowały negatywne (nie: 13, tak: 4). Studenci wyjaśniali swoje wybory następująco:

Nie: nie jest to na tyle częste żebym mogła powiedzieć, że tak; Nie zainteresowałam się przekazami o tematyce przyrodniczej w trakcie pandemii – interesowałam się wcześniej (krótkie artykuły, filmiki, filmy dokumentalne, akcje na rzecz schroniska). Filmami przyrodniczymi na platformie Netflix: *Nasza planeta*, *Ziemia nocą*, *Absurdalna planeta*. Justyna Świątlicka, Karolina Sobańska, *Healthy Omninom* – kanał na YouTube o zdrowym, roślinnym gotowaniu, ograniczaniu mięsa; Niestety nie, nawet nie myślałam o tym. Na pewno zwróciłam uwagę na to, że na początku pandemii podniosła się jakość powietrza w Chinach, co było dość nieprawdopodobne.

W komentarzach do różnych punktów ankiety studenci wymieniali ulubione kanały i platformy, zarówno przyrodnicze, jak też emitujące tak sprofilowane programy. Najczęściej wskazywali Netflix (4, np. *Nasza planeta*: 3; *Ziemia nocą*, *Absurdalna planeta*), National Geographic (3, w tym Nat Geo Wild:1) oraz DeFacto (2). Pojedynczo pojawiły się takie propozycje, jak: Galileo, Emce Kwadrat, Youtube (Planeta Faktów), Instagram, Tiktok, przyroda w polskieradio.pl, programy telewizyjne i platformy streamingowe, media społecznościowe – artykuły.

2f. Czy zwierzęta towarzyszą Państwu podczas zdalnych zajęć?

Ostatnie pytanie stanowiło nawiązanie do doświadczeń domowej pracy i edukacji czasu pandemii COVID-19. Podczas spotkań czy zajęć realizowanych w trybie online widoczne były zwierzęta domowe. Część studentów przyznaje się do tego, że towarzyszyły im podczas zajęć zdalnych (tak: 7):

Dzięki nauce zdalnej mój pies jest w siódmym niebie – codziennie krąży między pokojem mojego brata a moim.

Mój kot bardzo lubi zaglądać na moje biurko oraz spać przy dźwiękach wykładów.

Tak, mój pies często leży na moim łóżku, gdy mam zajęcia.

Królik przebywa zawsze ze mną w pokoju, gdyż nie przepada za panelami, a w pokoju mam dywan po którym może chodzić bez ślizgania się. ☺

Mój kot bardzo lubi zaglądać na moje biurko oraz spać przy dźwiękach wykładów.

Czasami tak, jest to bardzo rozluźniające.

Moje psiaki to – kolokwialnie mówiąc – przylepy, więc muszą być z kimś w pokoju. Poza tym kiedy znikają nam z oczu, to rozrabiają.

Mój piesek lubi zawsze być przy kimś, więc jak jestem sama w domu to leży przy mnie :)

Pojedyncza odpowiedź uwzględnia oba warianty:

Tak – nie. Zaznaczyłam obydwie odpowiedzi, ponieważ mieszkam w Poznaniu, a psa zostawiłam w domu rodzinnym w Szczecinie. Kiedy zjeżdżam raz w miesiącu na kilka dni do domu to owszem, pies towarzyszy mi na zajęciach, (...) ☺ A oczywiście kiedy jestem w Poznaniu nie ma kto mi towarzyszyć na zajęciach ☹

Udzielono 12 negatywnych odpowiedzi. Część osób krótko wyjaśnia, że nie ma zwierząt, np.:

Nie posiadam zwierzęcia; Niestety, nie mam w domu zwierzaka, żadnego pupila; Niestety nie, gdyż zwierzak został w rodzinnym domu; Nie mam żadnego zwierzaka, ale gdybym miała to na pewno byłoby aktywnym studentem ☺

Inni respondenci opisują własne obserwacje czy refleksje, np.:

Nie – ale zauważyłam, że jest dość duża grupa osób, która ma zwierzątko nawet na zajęciach; Nie, nie mam żadnego zwierzaka, ale gdybym miała, to na pewno byłoby aktywnym studentem.

W zebranym materiale znajduje się wiele przykładów tekstów kultury oraz medialnych, niezależnie od dostrzegania w nich zwierząt naturalistycznych czy antropomorfizowanych. Przyroda stanowi ważny element naszego życia, szczególnie w czasie pandemii, choć pozornie niewiele zmieniły się przyzwyczajenia bądź zachowania respondentów. Jak wynika z badań, przekaz medialny i kulturowy o kontekstach animalnych cieszy się, po fascynacji w dzieciństwie, umiarkowanym zainteresowaniem studentów. Często jednak odpowiedzi przeczące mają charakter asekuracyjny, a wyjaśnienie, jeśli jest, zawiera pozytywny aspekt. Studenci polonistyki wymieniają wiele tytułów publikacji, pojedynczych przykładów tekstów poetyckich czy prozatorskich, równie liczne reprezentacje mają programy czy filmy przyrodnicze, także animowane i familijne, których realizacja, target oraz sposób odbioru zmieniły się w XXI wieku. Ilustruje to sposób ich emisji – w sobotnich pasmach wieczornych, proponowanych jako uniwersalna oferta ramówkowa skierowana także do dorosłego widza, a także filmów przyrodniczych w niedzielnych pasmach porannych czy południowych.

Samo badanie ankietowe przeprowadzone w styczniu 2021 roku, akademicka próba wstępnego rekonesansu, miało charakter swobodnego zadania, tematu

quasi-terapeutycznego, poprawiającego nastrój, sprawdzającego zachowania percepcyjne w czasie pandemii, stanowiącego pretekst do dyskusji. Na podstawie odpowiedzi małej grupy respondentów nie można wyciągać reprezentatywnych wniosków, do ich sformułowania należałoby kontynuować badania. Okazuje się, że zagrożenie COVID-19 w niewielkim stopniu wpłynęło na zainteresowania odbiorców dotyczące zagadnień przyrodniczych i ich rozwijanie dzięki propozycjom kulturalnym lub medialnym. Często jednak percepcja tak sprofilowanej oferty medialnej miała charakter integrujący (wspólne oglądanie filmu, programu o tematyce zwierzęcej w rodzinach, z młodszym rodzeństwem). Media kreują postawy społeczne [Opolska-Bieleńska 2020] oraz nowe wzorce zachowań za pomocą zawartości merytorycznej przekazu, wpływają też na sposób odbioru treści. Wydaje się, że wybrana do analizy tematyka przyrodnicza jest uniwersalna, łączy pokolenia, stanowiąc platformę porozumienia.

Zwierzęta zajmują ważne miejsce w życiu społecznym, w edukacji i rozrywce, w doświadczeniu szkolnym, rodzinnym, kształtowaniu własnych zainteresowań. Ponadto, odniesienia animalne, czy szerzej, przyrodnicze, wpływają również na zróżnicowane działania edukacyjne bądź terapeutyczne, w tym na coraz bardziej potrzebne aktywności hortiterapeutyczne, co dostrzegliśmy jako społeczeństwo w czasie pandemii.

Rozwój dziecka dokonuje się podczas spotkania ze światem, realnym oraz medialnym [Granat, Jędrejek, 2015, s. 133]. Dotyczy to zresztą każdego człowieka, o czym przekonał się podczas kwarantanny, izolacji, pozostając w domach, mając ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym. Szeroko rozumiana tematyka przyrodnicza, animalna, wspierająca troskę o zdrowie fizyczne i psychiczne, wydaje się obecnie niezwykle istotna, co ważniejsze, potrzebna. Jej przywołanie dzięki tekstom kultury oraz przekazom medialnym mogło stanowić remedium na pandemiczne obawy. Oby w przyszłości, bez negatywnego kontekstu, nadal nas inspirowało.

Bibliografia

- Brzezińska A.I., 2005, *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańsk.
- Bułczyńska K., 1988, *Bajbajek z Krokodylewa, czyli o nazwach własnych w literaturze dla dzieci*, [w:] H. Zgólkowa (red.), *Język zwierciadłem kultury, czyli nasza codzienna polszczyzna*, Poznań, s. 148–151.
- Gatczyńska A., 2008, *Słownictwo tekstów kierowanych do dzieci – zdrobnienia i spieszczenia*, *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis Folia 62, Studia Linguistica IV*, s. 76–83.
- Granat A., Jędrejek M., 2015, *Świat realny za zasłoną mediów – recepcja programów radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] *Recepcja mediów*,

- t. 1: *Recepcja programów radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym*, Lublin, s. 131–152.
- Graszewicz M., Lewiński D., 2010, *Media a edukacja w perspektywie systemowej*, [w:] B. Siemieniecki, T. Lewowicki (red.), *Język – komunikacja – media – edukacja*, Toruń.
- Hodalska M., 2020a, *Internetowe żarty z pandemii koronawirusa w „zbiorowej pamięci zarazy”*, „Kultura–Media–Teologia”, nr 41, s. 7–37.
- Hodalska M., 2020b, *Korona-humor jako forma komunikacji i tarcza antydepresyjna. Polskie internetowe żarty wirusowe*, [w:] A. Cieślíkowa, P. Płaneta (red.), *Od modernizacji do mediosfery: meandry transformacji w komunikowaniu: prace ofiarowane dr. hab. Ryszardowi Filasowi*, Kraków, s. 339–364.
- Kaczmarek L., 1988, *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin.
- Kuligowska K., 2020, *Język w czasach zarazy. O wpływie pandemii na system leksykalny języka polskiego i rosyjskiego*, „Acta Polono-Ruthenica”, t. 3, nr 25, s. 109–126.
- Kruszewicz A., 2020, *Sekretne życie zwierząt*, Poznań.
- Lusińska A., 2020, *Wizerunek konia terapeuty w filmie na wybranych przykładach*, „Zoo-philologica. Polish Journal of Animal Studies”, nr 6, Mity – stereotypy – uprzedzenia, s. 331–346.
- Martuszevska A., 1993, *Literackie zwierzyńce – wstępna lustracja*, [w:] A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika zwierząt*, Gdańsk, s. 5–17.
- Mik A., Pokora P., Skowera M. (red.), 2016, *Czytanie menażerii. Zwierzęta w literaturze dziecięcej, młodzieżowej i fantastycznej*, Warszawa.
- Opolska-Bieleńska A., 2020, *Media jako nośnik kreowania postaw społecznych*, [w:] A. Granat (red.), *Recepcja mediów*, t. 7: *Wnioski z badań – lata 2019–2020*, Lublin, s. 37–47.
- Pastwa, R.J., 2020, *Komunikowanie religijne na przykładzie Kościoła katolickiego w Polsce z uwzględnieniem kontekstu pandemii koronawirusa*, „Kultura – Media – Teologia”, nr 41, s. 38–60.
- Piela A., 2020, *W cieniu koronawirusa... Historycznie o zarazie i zarazkach*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 97–105.
- Pieróg D., Kruszewicz A., 2016, *Doktor Kruszewicz w Trójce*, Warszawa.
- Przybyła W., 2011, *Kulturowa semantyka motywu zwierząt*, „Teksty Drugie”, z. 3, IBL PAN, s. 238–252.
- Szeląg E., 1997, *Neuropsychologiczne podłoże mowy*, Warszawa.
- Trysińska M., 2015, *Mówię do ciebie! Komunikacja w rodzinie na przykładzie filmów animowanych do dzieci*, [w:] *Recepcja mediów*, t. 1, *Recepcja programów radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym*, s. 63–82.
- Wójcik-Dedek M., 2012, *Zwierzęta a dydaktyka literatury. Wokół szkolnej lektury powieści Olgi Tokarczuk „Prowadź swój pług przez kości umarłych”*, „Postscriptum Polonistyczne”, 2 (10), s. 251–261.
- Zasada S., 2015, *Recepcja programów telewizyjnych a kreatywność językowa dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] *Recepcja mediów*, t. 1: *Recepcja programów radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym*, Lublin 2015, s. 35–46.
- Zagórska K., 2020, *Media a koronawirus. Perspektywa pragmatolingwistyczna*, [w:] A. Granat (red.), *Recepcja mediów*, t. 7: *Wnioski z badań – lata 2019–2020*, Lublin, s. 9–29.
- Zagórska K., 2021, *Media na kwarantannę. Wybrane strategie komunikacyjne*, „Kultura – Media – Teologia”, nr 1 (44), s. 60–79.
- Zgółkowska H., 1986, *Czym język za młodu nasiąknie...*, Poznań.

- Zgółkowska H. (red.), 1988, *Język zwierciadłem kultury, czyli nasza codzienna polszczyzna*, Poznań.
- Zarębina M., 1954, *O niektórych sposobach spieszczień*, „Język Polski” 1954, z. 3, s. 180–197.
- Zapolska G., 2001, *Żabusia*, Kraków.

Netografia

- Stanowisko 10. zespołu ds. COVID-19 przy Prezesie PAN: Konsekwencje pandemii COVID-19 dla zdrowia psychicznego i edukacji dzieci i młodzieży*, https://informacje.pan.pl/index.php/informacje/materialy-dla-prasy/3233-stanowisko-10-zespołu-ds-covid-19-przy-prezesie-pan-konsekwencje-pandemii-covid-19-dla-zdrowia-psychicznego-i-edukacji-dzieci-i-mlodziezy?fbclid=IwAR3sqlCn6IOHTC_D1E_6Vwpq0II_yJHG6WzPKm_aCku9O91WP7S3Vu7EweI [publ. 21.01.2021], [dostęp: 25.06.2021].
- Doktor Kruszewicz w Trójce*, <https://www.polskieradio.pl/9,Trojka/5389,Doktor-Kruszewicz-w-Trojce> [dostęp: 20.06.2021].
- Wierzę w zwierzę*, <https://audycje.tokfm.pl/audycja/33,Wierze-w-Zwierze> [dostęp: 20.06.2021].
- <https://www.press.pl/tresc/27300,animal-planet-takze-jako-pismo-dla-dzieci> [publ.: 25.01.2012], [dostęp: 30.06.2021].
- 1 <https://vod.tvp.pl/website/prywatne-zycie-zwierzat,39967673> [dostęp: 20.06.2021].
- 2 <https://www.polskieradio.pl/9,Trojka/5389,Doktor-Kruszewicz-w-Trojce> [dostęp: 20.06.2021].
- 3 <https://vod.tvp.pl/website/przyrodnik-na-tropie,43881381> [dostęp: 30.06.2021].
- 4 <https://audycje.tokfm.pl/audycja/33,Wierze-w-Zwierze> [dostęp: 20.06.2021].

Streszczenie

Artykuł stanowi przykład badań pragmalingwistycznych dotyczących przekazu medialnego i kulturowego. Przedmiotem zainteresowania jest tematyka przyrodnicza, szczególnie animalna, mająca charakter pandemicznego remedium. Autorka zarysowuje kontekst naukowy i popularno-naukowy, a następnie analizuje ankiety przeprowadzone wśród studentów I roku filologii polskiej UAM w 2021 r. Respondenci przywołują teksty literackie oraz tytuły czasopism, programów lub filmów przyrodniczych, znane z dzieciństwa i wybierane obecnie, opisują zwierzęcych bohaterów. W czasie pandemii nie zweryfikowali radykalnie swoich zainteresowań bądź wyborów dotyczących przekazu medialnego i kulturowego, ale zmienili tak sprofilowane zachowania społeczne.

Słowa kluczowe: zwierzęta, media, kultura, pragmalingwistyka, badania ankietowe, pandemia

Summary

Pandemic antidote – animals in cultural texts and media coverage

The article is an example of pragmalinguistic research on media and culture. The subject of interest is nature, in particular animal nature, that constitutes a pandemic remedy. The author outlines the scientific and popular science context and analyzes the surveys conducted among first year students of Polish philology at UAM in 2021. The respondents cite literary texts, titles of nature magazines, as well as TV programs and nature films they recollect from their childhood and currently choose to watch, and describe their animal characters.

During the pandemic, the respondents have not verified their interests or choices radically, in regard to media and cultural communication, but have changed their social behaviour profiled in such way.

Keywords: animals, media, culture, pragmalinguistics, survey research, pandemic